

Affiche Van Gogh Museum ca. 1996.
 Documentatie Van Gogh Museum, Amsterdam.

De Leeuws poging het Van Gogh Museum te transformeren tot een heus museum van de 19de eeuw culmineerde in 1996, het jaar dat hij het museum verliet om directeur van het Amsterdamse Rijksmuseum te worden. In datzelfde jaar verwierf het museum *Phryne* van de salonkunstenaar Gustave-Rodolphe Boulanger. Dit oriëntalistische liggend naakt gedateerd op 1850, is op zichzelf al een opvallende verschijning in de collectie van het museum. Opvallender echter is het gebruik van dit schilderij als affiche. Met dit affiche etaleerde het museum zich nu letterlijk als 'Museum van de 19de eeuw'.

Hoewel de naam van het museum nu eenmaal refereert naar één kunstenaar, werd op het affiche óók een selectie van namen van overige in de museumcollectie vertegenwoordigde kunstenaars afgedrukt: Gauguin, Redon, Alma-Tadema, Puvis de Chavannes, Picasso. Duidelijker kon men niet zijn; er bestaat al een museum voor internationale, 19de-eeuwse kunst in Nederland, en dat is het Van Gogh Museum.

Thijs de Raedt studeerde Kunstgeschiedenis en Museumstudies aan de Universiteit van Amsterdam. Bovenstaande tekst is een bewerkt fragment uit zijn afstudeerscriptie *Een flinke portie wansmaak. Facetten van het verzamelen en tentoonstellen van symbolistische kunst in Nederland*, waarmee hij de tweede plaats verwierf bij de VVNK Scriptieprijs 2015. Op dit moment is hij als projectleider tentoonstellingen werkzaam bij Rijksmuseum Twenthe.

vertoont'. Maar zijn keuzes kwamen net zo goed voort uit zijn persoonlijke voorkeuren: zo rondde hij zijn studie kunstgeschiedenis in Leiden (1969-1976) af met een scriptie over Wagner en de symbolistische kunst. Dit was, naar eigen zeggen, de eerste culminatie van zijn passie voor het symbolisme die hij tijdens zijn studententijd had.

Als student bezocht De Leeuw alle grote en kleine symbolistententoonstellingen van toen, waaronder *Het symbolisme in Europa* (Museum Boijmans Van Beuningen, 1975) en Bettina Spaanstra-Polaks standaardwerk *Het symbolisme in de Nederlandse schilderkunst 1890-1900* lag permanent op zijn werktafel. Jaren later, toen hij aan het hoofd van het Van Gogh Museum stond, kwam veel symbolistisch werk van een eerste generatie verzamelaars op de markt, waardoor hij kans zag zijn jeugdliefde te verenigen met zijn vak.

OP BEZOEK BIJ EEN VERZAMELAAR VAN GELEGENHEIDSGRAFIEK

Eddy Engelsman

"Het voordeel van wat ik verzamel, is dat ik mijn huis er niet mee vol hoeft te proppen," zegt Sipke van de Peppel opgewekt. Schilderijen of voorwerpen van kunstnijverheid verzamelt hij dan ook niet. Wel gelegenheidsgrafiek: kalenders, boekbanden, politieke pamfletten en veel programmaboekjes, vooral van theatervoorstellingen.

Sipke van de Peppel (45) uit Dordrecht, sinds acht jaar VVNK-lid, is een gepassioneerd verzamelaar. Om zijn collectie ook aan anderen te laten zien heeft hij de website 'Anno 1900' gemaakt (www.anno1900.nl). Op zijn site schrijft hij ook berichten over boekversiering en andere vormen van toegepaste kunst. Bezoekers kunnen daar op reageren. Een weblog heet zo'n site. Via zijn site verkoopt hij soms ook dubbele exemplaren. Maar liever ruilt hij die met ander verzamelaars. Zijn site heb ik met plezier bekeken, maar ik wilde zijn verzameling met eigen ogen zien. Het werd een boeiend bezoek.

Waar komt die belangstelling voor gelegenheidsgrafiek vandaan?

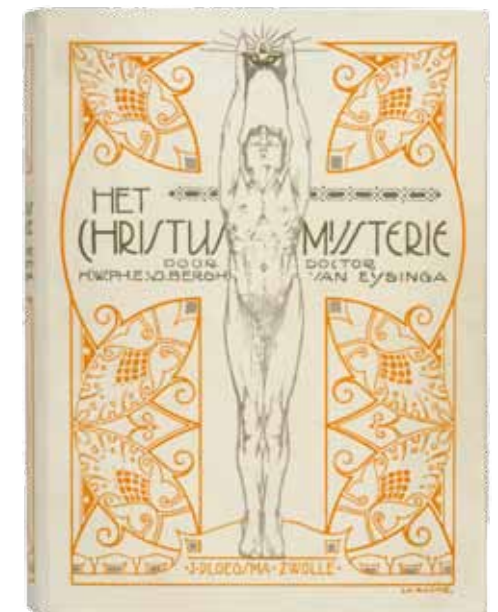
"Ik ben van huis uit bedrijfsjournalist en heb veel tijdschriften gemaakt. Daarbij vond ik het ontwerpen van de omslag, samen met een grafisch vormgever, altijd het leukst. Vooral de combinatie en onderlinge

verhouding van letters en afbeeldingen interesseert me. Tegenwoordig maak ik als webredacteur bij de rijksoverheid vooral websites en ook daarbij zijn tekst en vormgeving belangrijk. Daarnaast schrijf ik artikelen voor tijdschriften als *Art Deco magazine* en *Boekenpost*. En sinds 2014 stel ik vanuit mijn verzameling elk jaar de *Jugendstil* en *Art Deco agenda's* van uitgeverij Bekking & Blitz samen."

Gaat het je om de vorm of de inhoud?

"Eigenlijk om beide. Mijn verzameling is begonnen met het boek *Het Christus-mysterie* (afb. 1), dat ik op een verzamelaarsbeurs zag liggen. Ik ben al lange tijd geïnteresseerd in de gnostiek en las destijds veel over het vroege Christendom. Tot mijn verrassing ontdekte ik dat dit 100 jaar geleden ook al

Afb. 1. *Het Christus-mysterie*, bandontwerp: La Ruche (1917).

Afb. 2. *Van bacil tot aapmensch*, bandontwerp: Georg Rueter (1901).

een thema van debat was. Bovendien sprak de gestileerde vormgeving van het boek me erg aan. Zo kwam ik aanraking met de Nederlandse boekversiering tijdens het fin de siècle. Er ging een wereld voor me open. Alleen al voor de boeken van Louis Couperus hebben zo'n 25 kunstenaars banden ontworpen, zoals Berlage, Toorop en Roland Holst. Ik heb nu zo'n 300 boekbanden bij elkaar verzameld en ben van daaruit ook gelegenheidsgrafiek uit die tijd gaan verzamelen."

Over welke kunststroming hebben we het dan?

"Pas vanaf circa 1890 kwamen er bij het ontwerpen van boekbanden en grafiek architecten en kunstenaars aan te pas. Er zit veel symboliek in het werk van deze

eerste ontwerpers. In 2004 hield het Drents Museum een grote expositie over symbolisme in Nederland, *In het diepst van mijn gedachten...* geheten. Ik zag daar *Van bacil tot aapmensch* met een prachtige band van Georg Rueter (1875-1966) uit 1901 (afb. 2). Na enig speurwerk wist ik dit boek voor slechts 15 euro op de kop te tikken. Dat voelde toen als een kleine sensatie; mijn kunstwerk lag zomaar in een museum! Ik vind toegepaste kunst ook interessanter dan bijvoorbeeld schilderijen. Hoe kun je kunst toepassen om er een mooi gebruiksvoorwerp van te maken? Bovendien zijn boeken en drukwerk vaak nog voor een redelijke prijs te koop."

Symbolisme dus, kunst in 'hogere sferen'. Maar wat trekt je er qua vormgeving in aan?

"Vanuit het symbolisme ben ik in de Nieuwe Kunst en de toegepaste kunst beland, en via die weg weer in de Amsterdamse School. Want de Nieuwe Kunst loopt mooi over in de Amsterdamse School. Ook het symbolische en het organische zitten daar nog in. Maar die houden op bij de Art Deco, waarin vaak diepere betekenissen ontbreken en de vormen strakker worden.

Omdat ik zelf uit een 'rood nest' kom, heb ik ook wat met Amsterdamse School drukwerk voor de arbeidersbeweging: het morgenrood en de kraaiende haan (afb. 3). Toch ligt mijn voorkeur bij de periode rond 1900. Even uitleggen. Ik maak een onderscheid tussen de internationale Art Nouveau of Jugendstil die met zwierige lijnen en bloemen- en plantenmotieven vaak zeer figuratief is, en de Nederlandse variant: de Nieuwe Kunst. De Nieuwe Kunst is over het algemeen minder figuratief en zwierig. Wel nog symbolisch, maar organischer of juist geometrischer en wat ingetogener. Daar hou ik meer van."

Afb. 3. Reclamebiljet voor *Het Volk*, ontwerp: Albert Hahn jr. (ca. 1930).

Waar vind je al dat drukwerk?

"Oh, overall. Vergeet niet dat men in die tijd bijvoorbeeld theater- en concertprogramma's speciaal liet ontwerpen door kunstenaars. Veel mensen bewaarden die boekjes vanwege de mooie omslagen of als herinnering aan een gezellig avondje uit. Op veilingen, in boekwinkeltjes, op internet, maar ook bij particulieren is veel te vinden. Een van mijn mooiste programma's – voor de viering van de invoering van de 8-urige werkdag (afb. 4) – kocht ik van een mevrouw die het huis van haar overleden oma moest opruimen. Daarbij stuitte ze op een map met gelegenheidsgrafiek van kunstenaars met wie haar oma bevriend was geweest, waaronder ook Richard Roland Holst (1868-1938). Later kocht ik op museumveiling.nl meerdere proefdrukken

uit de nalatenschap van Roland Holst. De werken werden afgestoten door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De stickertjes van Museum Kröller-Müller zitten er nog op. Op die museumveiling werden zelfs ontwerptekeningen voor het tijdschrift *Wendingen* verkocht. Onbegrijpelijk dat ze die wegdoen!"

Je hebt vast wel favoriete ontwerpers.

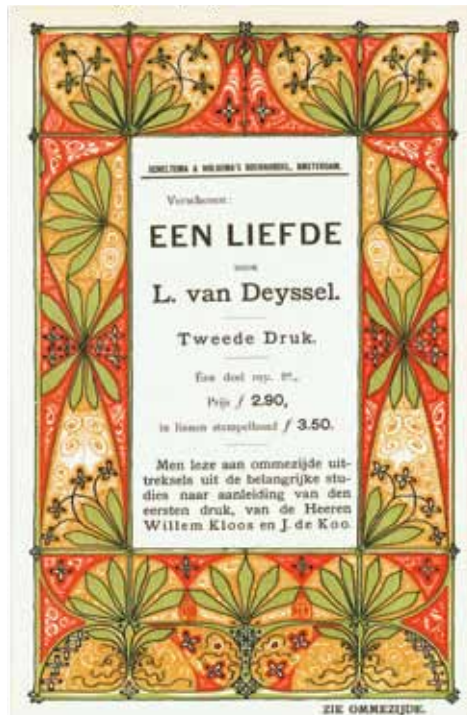
"Er zijn er heel veel. Ik kan daar wel een heel nummer van 'Rond 1900' mee vullen. Bovendien zijn er zoveel verschillende vormen van gelegenheidsgrafiek. We hebben het nog niet eens gehad over advertenties, tijdschriftomslagen, diploma's, muziekbladen (afb. 5) enzovoort. Zelfs

Afb. 4. ANDB, *Programma van de feesten bij de invoering van den achturen-dag*, ontwerp: Richard Roland Holst (1911).

Afb. 5. Rouwviolet, muziekblad, ontwerp: H.P. Berlage (1895).

Afb. 6. Boekaankondiging, ontwerp: Theo Nieuwenhuis (1899).

Afb. 7. Ontwerptekening voor een kalenderblad, Anna Sipkema (1904).

eenvoudige boekaankondigingen werden speciaal vormgegeven door kunstenaars als Theo Nieuwenhuis (1866-1951) (afb. 7).

Maar als ik dan toch een paar namen moet noemen... Het werk van Anna Sipkema (1877-1933) vind ik bijvoorbeeld geweldig. Ze is niet zo bekend en haar stijl is meer internationaal dan Nederlands. Haar Art Nouveau boekbanden zijn heel herkenbaar door het elegante lijnenspel en haar vaste signatuur. Ik heb een aantal originele aquarel-ontwerptekeningen voor de kalender *Bloem en Blad* uit 1905 (afb. 6). Daarnaast ben ik in Antoon Molkenboer (1872-1960) gespecialiseerd (afb. 8). Dat

Afb. 8. Raambijzet, Weldadigheids-postzegels voor het kind, ontwerp: Antoon Molkenboer (1926).

was geen bewuste keuze, ik kwam zijn werk gewoon vaak tegen en vond het intrigerend. Het is de meer symbolistische kant van de Nieuwe Kunst. Dat geldt ook voor Richard Roland Holst die ik al noemde, en zeker voor mijn favoriete ontwerper Chris Lebeau (1878-1945) (afb. 9).

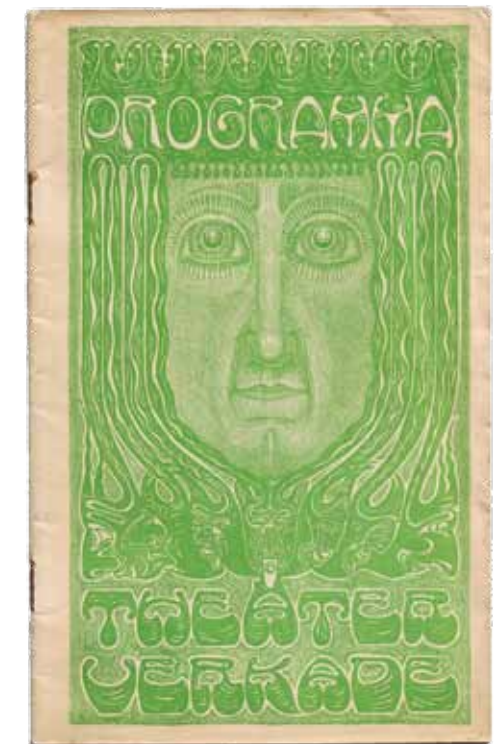
Maar het meeste werk heb ik van de ondergewaardeerde Theo Neuhuys (1878-1921). Neuhuys was directeur van de Kunstzaal Kleykamp in Den Haag en daarnaast werkzaam als ontwerper. Hij had zijn eigen ontwerpstyl binnen de Nieuwe Kunst (afb. 10). Je herkent zijn werk meteen aan de typerende ornamentale en geometrische versieringen. Door zijn

banden met het koninklijk huis kreeg Neuhuys een aantal belangrijke opdrachten, maar tegenwoordig is zijn werk bijna vergeten. Dat heeft waarschijnlijk ook te maken met zijn vroege overlijden. Ik hoop nog altijd dat het Drents Museum een keer een tentoonstelling wijdt aan zijn werk. In dat geval kan het museum bij mij terecht voor mooie gelegenheidsgrafiek."

Koop je alleen werk van kunstenaars die je kent?

"Nee, ik koop ook mooi werk als ik niet weet of nog niet weet wie de ontwerper is. Ik ben goed in het herkennen van ontwerpers

Afb. 9. Programma Theater Verkade, omslagontwerp: Chris Lebeau (1915).

Afb. 10. Program van het Concertgebouw te Amsterdam, omslagontwerp: Theo Neuhuys (1902).

en als ik het niet weet, zoek ik het uit. Zo vond ik op een programmaboekje voor een lustrum van de Amsterdamsche Vrouwelijke Studenten Vereeniging de onbekende signatuur 'EvO' (afb. 11). Ik kwam er achter dat het om Erna van Osselen (1903-1989) moest gaan. Je combineert wat feiten, zoals dat ze in de jaren 20 bij drukkerij Senefelder heeft gewerkt en meer van dit soort grillige omslagtekeningen heeft gemaakt. Puur speurwerk, en erg leuk om te doen."

Met het verzamelen van gelegenheden, het documenteren, het speuren en vooral ook het bijhouden van zijn website Anno 1900 heeft onze VVNK-vriend een drukke, maar boeiende hobby.

Het zou mooi zijn als hij daarover een presentatie tijdens een VVNK-bijeenkomst zou kunnen houden.

Tot slot kijk ik bij het weggaan nog even zijn interieur rond. Hij heeft toch meer dan alleen gelegenhedengrafiek. Zo zie ik een klok van tombak, een legering van koper en zink, van George Lantman (1875-1933) en een keramische vaas met organische motieven van Bert Nienhuis (1873-1960). Hij laat me ook vol trots het tekenkistje van Jacques Wormser (1878-1935) zien. Sipke zegt lachend: "Ik zie je ook kijken naar mijn minimalistisch vormgegeven voorwerpen. Design, zeggen ze tegenwoordig. Vind ik ook erg mooi. Soms denk ik wel eens: dát had ik eigenlijk moeten verzamelen of ik moet helemaal een andere richting uit. Maar ik ben nu eenmaal een bepaalde weg ingeslagen." In de vensterbank zie ik een minimalistische vogel van ijzerdraad. "Die heeft mijn stiefdochter gemaakt, ze wil naar de Design Academy." De vonk is kennelijk overgeslagen.

Afb. 11. Programmaboekje, Lustrum AVSV, omslagontwerp: Erna van Osselen (1922).

TENTOONSTELLINGAGENDA per juni 2016

Amsterdam - Museum het Schip
020-4182 885 / www.hetschip.nl

In Bezoekerscentrum De Dageraad is een kleine tentoonstelling te zien en een boek te koop over de beroemde architect Piet Kramer.

Piet Kramer was een belangrijke architect van de Amsterdamse School. Hij was een vitale en eigenzinnige kunstenaar met een ongeremde scheppingsdrang. Van zijn creativiteit getuigen onder andere de honderden bruggen die het Amsterdamse stadsbeeld kleuren met hun verrassende architectuur en grillige smeedwerk. Maar hij is ook de schepper van het gebouw van de Bijenkorf in den Haag. Vaak werkte hij samen met Hildo Krop, de stadsbeeldhouwer van Amsterdam. Bijzonder is hoe Kramer en Krop de ruimte kregen om – in opdracht van de gemeente – deze 'publieke werken' met hun zeer persoonlijke kunstuitingen te verrijken. Want rijk zijn ze, deze bruggen: rijk aan virtuoos smeed- en metselwerk en rijk aan beelden, vol lyriek en symboliek.

Het boek geeft een fraai beeld van de alom aanwezige bruggen. De bekende bruggen in het Plan Zuid van Berlage, maar ook de omstreden bruggen in het centrum van de stad en de technische bruggen over doorgaande vaarwegen. En niet te vergeten de tientallen bruggen in het Amsterdamse Bos, de 'speeltuin' waar Kramer zich naar harte lust kon uitleven.

Dit boek onthult de volle creatieve rijkdom van de bruggen en laat zien dat het de moeite loont daar even op stil te staan. Het boek over de bruggen van Piet Kramer kost € 24,50.

Het ISBN is 9789079156313.

Elburg - Museum Elburg
0525-681 341 / www.museumelburg.nl
Expositie Zuiderzeewerken-Elburg; 9 juli t/m 10 september 2016

In Museum Elburg zal een cross-over tentoonstelling met tekeningen, schilderijen, beelden en liedjes van Pieter Hogenbirk, Peter Kos en Ernst van der Sloot te zien zijn.

Gouda - Museum Gouda
0182-331 000 / www.museumgouda.nl
Oog voor detail; t/m 29 januari 2017.

Het Museum Gouda toont 30 meesterwerken van Franse en Hollandse schilders. Er is werk te zien van Courbet, Isaac Israëls, Piet Meiners, Willem

Tholen, Henri Fantin-Latour, Francois Bonvin en tien andere tijdgenoten.

De schilderijen worden gecombineerd met twee weerbarstige beelden van Emile van der Kruk, gezaagd uit een boomstam met een kettingzaag: De Kus en De Zwaan.